

CHANGING THE ROLE AND IMPORTANCE OF LIBRARIES AND SCIENTIFIC INFORMATION IN THE ERA OF THE SARS SARS-CoV-2 CORONAVIRUS PANDEMIC

ZMIANA ROLI I ZNACZENIA BIBLIOTEK ORAZ INFORMACJI NAUKOWEJ W DOBIE PANDEMII KORONAWIRUSA SARS-CoV-2

ABSTRACT

This study aims to maintain an overview of the functioning of libraries during a pandemic, and show significant changes in their role and importance. In addition, the aim of the work was to prove that in the traditional approach to interpersonal communication, libraries guarding knowledge and science, in the collision with modern technologies and a huge acceleration in the transmission of large amounts of information, must especially care for education and promote appropriate information behaviors among information users.

The study mainly used the method of observation and analysis of available statistical data, literature sources and legal documents, guidelines and instructions as well as normative documents adopted during the pandemic. All changes in the functioning of libraries at that time were described on the websites of libraries in Poland and around the world and in scientific publications.

Results: There was presented changes in the role and importance of libraries and scientific information in the pandemic era. Weaknesses were diagnosed in remote work of libraries, examples of good practices and recommendations were given, as well as ways of dealing with similar adversities in the world of libraries. Changes in the world of information have also been identified, including the phenomenon of infodemic. The methods of working in an epidemic emergency were verified and it was shown what new tasks and roles the library can play

Different areas of library functioning and scientific information during a pandemic were analyzed. As a result of the conducted research, it has been proved that the tasks and functions of libraries have changed significantly. More importance in the functioning of libraries was assigned to their digitization. The use of electronic tools in the work of librarians and in communication with users has also increased. Libraries had to come into contact with the reader, not only as a user of the library, but also a user of social media lost in the information chaos and overwhelmed with infodemic, at this difficult time for him. More and more perfect information and communication technologies have made it possible to use many methods of remote work and user service in the event of a virus threat. There has been a shift in the role and importance of libraries and scientific information as a result of the pandemic.

STRESZCZENIE

Niniejsze badanie miało na celu zarejestrowanie, jak funkcjonowały biblioteki w czasie pandemii oraz pokazanie istotnych zmian ich roli i znaczenia. Ponadto celem pracy było dowiedzenie, że w komunikacji międzyludzkiej biblioteki w tradycyjnym ujęciu, stojące na straży wiedzy i nauki, w zderzeniu z nowoczesnymi technologiami oraz ogromnym przyspieszeniem w zakresie przekazywania dużych ilości informacji, muszą szczególnie dbać o edukację i promowanie właściwych zachowań informacyjnych wśród użytkowników informacji.

W badaniu wykorzystano przede wszystkim metodę obserwacji oraz analizy dostępnych danych statystycznych, źródeł literaturowych oraz dokumentów prawnych, wytycznych i instrukcji oraz dokumentów normatywnych przyjętych na czas pandemii. Wszystkie zmiany w zakresie funkcjonowania bibliotek w tym czasie opisywane były na stronach internetowych bibliotek w Polsce i na świecie oraz w publikacjach naukowych.

Wskazano na zmianę roli i znaczenia bibliotek oraz informacji naukowej w dobie pandemii. Zdiagnozowano słabe strony w pracy zdalnej bibliotek, podano przykłady dobrych praktyk i zaleceń oraz sposoby na radzenie sobie z podobnymi przeciwnościami. Zidentyfikowano także zmiany w świecie informacji, w tym zjawisko infodemii. Zweryfikowano metody pracy w stanie zagrożenia epidemicznego i pokazano, jakie nowe zadania i role może pełnić biblioteka.

Przeanalizowano różne obszary funkcjonowania bibliotek oraz informacji naukowej w czasie pandemii. W wyniku przeprowadzonych badań dowiedziono, że zadania i funkcje bibliotek uległy dużym zmianom. Większe znaczenie w funkcjonowaniu bibliotek przypisano ich cyfryzacji. Zwiększyło się także wykorzystanie narzędzi elektronicznej w pracy bibliotekarzy oraz w komunikacji z użytkownikami. W tym trudnym dla czytelnika czasie biblioteki musiały wejść w kontakt z nim już nie wyłącznie jako użytkownikami biblioteki, ale także zagubionym w chaosie informacyjnym i ogarniętym infodemią użytkownikami mediów społecznościowych. Coraz doskonalsze technologie informacyjno-komunikacyjne pozwoliły na wykorzystanie wielu metod pracy zdalnej i obsługi użytkownika w sytuacji zagrożenia wirusem. Nastąpiła zmiana roli i znaczenia bibliotek i informacja naukowej.

KEYWORDS: *libraries, scientific information, COVID-19, infodemic*

SŁOWA KLUCZOWE: *biblioteki, informacja naukowa, pandemia COVID-19, infodemia, dezinformacja*

WPROWADZENIE

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła pandemię koronawirusa SARS-CoV-19 w dniu 11 marca 2020 r. Nie sposób nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że pandemia zmieniła świat, w którym żyjemy. Czas pandemii sprawił, że obok stabilnych i sukcesywnie wprowadzanych zmian w świecie opanowanym przez technologie informacyjno-komunikacyjne wystąpiły nowe zjawiska, które przewartościowały dotychczasowe metody i sposoby pracy. Pandemia koronawirusa SARS-CoV-19 wpłynęła na całe społeczeństwo i gospodarkę. Zaobserwowano duże zmiany w zakresie roli i znaczenia bibliotek oraz informacji naukowej, co spowodowane było z jednej strony wynalezieniem nowych narzędzi i rozwiązań z zakresu techniki, a z drugiej – nową sytuacją zagrożenia zdrowia i życia ludzi i związanymi z tym ograniczeniami podczas pandemii. Jednak o ile przed ogłoszeniem na świecie pandemii technologie te wdrażane były w sposób planowy i skoordynowany, dzięki różnym programom rządowym, funduszom europejskim i projektom bibliotecznym, o tyle w dobie pandemii w bardzo szybkim tempie należało przystosować wszelkie formy pracy do warunków zagrożenia epidemicznego.

W Polsce wprowadzono stan epidemii na podstawie rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. poz. 491 ze zm.). Tydzień wcześniej wprowadzono Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. poz. 433). Samo zjawisko pandemii nie jest nowe, albowiem w dziejach ludzkości dochodziło do szybkiego rozprzestrzeniania się wirusa na dużym obszarze powodującego dużą śmiertelność u ludzi. Szacuje się, że najwięcej ofiar śmiertelnych spowodowała czarna śmierć w latach 1347–1351. W przybliżeniu zmarło na tę chorobę 200 mln ludzi (LePan, 2020). Pandemia koronawirusa SARS-CoV-19 wystąpiła w świecie opanowanym przez technologie informacyjno-komunikacyjne. Niemal każda działalność człowieka uzależniona jest od tych technologii, ale w sytuacji pandemii ich zastosowanie stało się warunkiem jakiegokolwiek funkcjonowania wielu branż, w tym także bibliotek i informacji naukowej. Hipoteza badawcza przyjęta w niniejszym badaniu zakłada, że biblioteki, pełniąc wiele funkcji społecznych, doświadczyły zmian w obszarze ich roli i znaczenia w wyniku pandemii. W obrębie funkcji społecznych bibliotek i informacji naukowej, w tym szczególnie funkcji komunikacyjnych, nastąpiło przewartościowanie dotychczasowych paradygmatów. Celem pracy było także przedstawienie najistotniejszych zmian w obrębie samej informacji. Szczegółowa hipoteza w tym obszarze zakłada, że w odpowiedzi na takie zjawiska jak dezinformacja oraz infodemia w bibliotekach wystąpiły nowe funkcje i zadania.

ROLA BIBLIOTEK W ŚWIECIE CYFROWYM

Biblioteki przed nastaniem pandemii prowadziły działalność w przestrzeni wirtualnej. Nowe zadania dla bibliotekarzy wiązały się z nadaniem im określenia e-bibliotekarza czy cyberbibliotekarza. Powstało wiele nowoczesnych stron internetowych bibliotek, katalogów OPAC, platform szkoleń na odległość, których twórcami się bibliotekarze (Karwasiński, 2008, s. 28–29). W bibliotekach stosuje się pojęcie tzw. biblioteki hybrydowej, w której użytkownicy korzystają w sposób zdalny z zasobów (Piotrowicz, 2005, s. 219–229). Nie jest

to zjawisko nowe. Tego typu biblioteki muszą mierzyć się z zaistniałą różnorodnością, która wynika z jednej strony z potrzeb użytkowników, a z drugiej strony z możliwości, jakie dają technologie informacyjno-komunikacyjne (Rusbridge, Royan, 2002, s. 123–133). Biblioteka hybrydowa występuje wówczas, gdy elementy biblioteki elektronicznej lub cyfrowej współistnieją wraz z tradycyjnie funkcjonującą biblioteką (Oppenheim, Smithson, 1999). W bibliotece hybrydowej dostępne są zarówno zbiory tradycyjne (drukowane), zbiory cyfrowe, jak i rozproszone zasoby sieciowe. Obsługa użytkowników jest wówczas silnie zindywidualizowana, co pozwala na łączenie usług tradycyjnych z komfortem zdalnego dostępu i anonimowością wyszukiwania (Desai, 2003). Ten nowy typ użytkownika określaną jest terminem „użytkownik wirtualny”.

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEK W CZASIE PANDEMII

Zamknięcie bibliotek nastąpiło 13 marca 2020 r., zgodnie z § 5 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze RP stanu zagrożenia epidemicznego. W związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2 wprowadzono m.in. (pkt 2) ograniczenie działalności bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostałej działalności związanej z kulturą (ujętej w Polskiej Klasyfikacji Działalności w dziale 91.0) – przy czym ograniczenie to, zgodnie z kolei z § 6 ust. 1 pkt 2 Rozporządzenia, polegało na całkowitym zakazie prowadzenia wymienionych w przepisie § 5 ust. 1 pkt 2 rodzajów działalności. Biblioteka Narodowa wydała opinię na temat ograniczenia działalności bibliotek publicznych (Opinia, 2020).

Biblioteki zostały objęte całkowitym zakazem prowadzenia czytelnicy oraz wypożyczalni. W czasie pandemii osobiste kontakty międzyludzkie ograniczone zostały do koniecznych i z zachowaniem tzw. dystansu społecznego oraz środków ochrony osobistej. Po wznowieniu pracy bibliotek w kwietniu 2020 r. wydane zostały wytyczne Biblioteki Narodowej, które umożliwiały prawidłowe funkcjonowanie bibliotek i pracę bibliotekarzy w czasie pandemii. Rekomendacje obejmowały uruchomienie dla użytkowników jedynie wypożyczalni i ograniczenie wolnego dostępu do księgozbioru oraz innych

przestrzeni (Rekomendacje, 2020). Z kolei bibliotekarze i użytkownicy mieli przebywać w bibliotece w maseczkach i rękawiczkach. Wskazano także na konieczność wcześniejszego umówienia telefonicznie lub mailowo wizyty w bibliotece na konkretną godzinę, tak aby uniknąć kolejki. Bezwzględnie wymagane było zaopatrzenie pracowników w jednorazowe rękawiczki, maseczki oraz płyny dezynfekcyjne. Okres kwarantanny dla książek wynosił 10 dni i uległ skróceniu od 4 maja 2020 r. Książki objęto okresem kwarantanny, który wynosił min. 3 dni. Wskazano, że książki odkłada się do skrzyni, pułki, torby lub wydzielonej półki w magazynie lub innym pomieszczeniu czy regale. Zwrócono także uwagę, że nie należy dezynfekować książek żadnymi preparatami, w tym także używać ozonu, ze względu na szkodliwe dla materiałów celulozowych właściwości utleniające. Zabroniono również naświetlać książki lampami UV ze względu na szkodliwy wpływ tego światła na materiały, z których są one wykonane. W bibliotekach w Polsce, podobnie jak w wielu bibliotekach na świecie, wprowadzono zasadę, która mówiła o tym, że „najłatwiejszym, najbezpieczniejszym i najtańszym środkiem dezynfekującym jest czas” (Ewen, 2020). Ponadto po przyjęciu książek zalecono dezynfekcję blatu, na którym leżały. Ten krótki opis wytycznych Biblioteki Narodowej wskazuje, jak książka z przedmiotu, który służył utrwalaniu i szerzeniu informacji i wiedzy, dla celów takich jak nauka, rozrywka i inne cele społeczne, stał się nośnikiem i możliwym źródłem zakażenia groźnym dla zdrowia i życia ludzi wirusem. Wiele bibliotek tworzyło własne regulaminy funkcjonowania podczas pandemii, które zdecydowanie ograniczyły sposób korzystania z nich (*Regulamin...*). Niemniej jednak wszystkie zasady wynikały z przepisów wydanych przez Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii po konsultacji z Głównym Inspektorem Sanitarnym. Wprowadzono w bibliotekach procedury dotyczące zapewnienia bezpieczeństwa pracownikom i obsłudze, zasady bezpieczeństwa w obiekcie, procedury zapobiegawcze w przypadku podejrzenia zakażenia koronawirusem u pracowników lub obsługi, a także procedury postępowania w przypadku podejrzenia zakażenia u osoby będącej użytkownikiem biblioteki (*Biblioteki*).

W wyniku obserwacji i przeglądu literatury odnotowano następujące najbardziej istotne zmiany w bibliotekach oraz w ich najbliższym otoczeniu dotyczące czytelników i użytkowników informacji:

- obowiązek zachowania odległości między pracownikami wynoszącej co najmniej 1,5 m,
- ograniczenie liczby pracowników korzystających jednocześnie z przestrzeni wspólnych,
- zapewnienie pracownikom środków ochrony osobistej (maseczek i rękawiczek jednorazowych),
- wprowadzenie pomieszczeń do czasowej izolacji osoby z objawami COVID-19,
- wprowadzenie zasad czyszczenia i dezynfekcji powierzchni,
- ograniczenie dostępu do urządzeń aktywowanych dotykiem, a także do księgozbiorów ogólnodostępnych i katalogów kartkowych,
- rezygnację z prenumeraty papierowych dzienników i tygodników na rzecz prenumeraty cyfrowej,
- wprowadzenie elastyczności w interpretowaniu regulaminów wypożyczeń w czasie pandemii,
- wprowadzenie większego limitu wypożyczanych egzemplarzy,
- przedłużenie okresu wypożyczenia,
- wstrzymanie naliczania kar za nieterminowe zwroty do czasu zakończenia epidemii,
- opóźnienia w wypożyczaniu książek, w tym także nowości, o 3 dni ze względu na kwarantannę,
- kontakt osobisty z bibliotekarzami ograniczony do minimum, zamówienia na książki wykonywane w sposób zdalny,
- zamówienia nowych książek w trybie online, również z zachowaniem trzydniowej kwarantanny,
- pracę wykonywaną w sposób zdalny,
- częściowy brak personelu w okresie zamknięcia żłobków, przedszkoli i szkół, ze względu na konieczność sprawowania osobistej opieki nad dziećmi w domach,
- nagłe zamykanie bibliotek z powodu skierowania wszystkich pracowników na kwarantannę,
- utrudnienia w realizacji projektów dofinansowanych ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

- wprowadzenie usługi „książka na telefon” dla osób starszych i niepełnosprawnych z zachowaniem rygorów sanitarnych podczas dowozu,
- wprowadzenie zwrotów książek poprzez księżkomaty oraz w innych formach niewymagających kontaktowania się czytelników z bibliotekarzami.

Po wprowadzeniu zmian w przepisach i otwarciu bibliotek odnotowano:

- ograniczenie liczebności ich użytkowników, adekwatnie do obowiązujących przepisów dla grup użytkowników (w zależności od wielkości obiektu), w celu umożliwienia przestrzegania wymogu dotyczącego dystansu przestrzennego, lub całkowite zamknięcie placówek w przypadku braku możliwości zapewnienia warunków bezpieczeństwa;
- ograniczenie do niezbędnego minimum spotkań i narad wewnętrznych, a w przypadku ich organizacji przyjęcie zasady, że powinny być one przeprowadzane przy otwartych oknach, z zachowaniem rekomendowanych przez służby sanitarne odległości pomiędzy osobami (min. 2 m); preferowane formy kontaktu to forma telefoniczna oraz e-mailowa, następnie zmniejszenie odległości pomiędzy osobami (min. 1,5 m);
- odpowiednie i dogodne do warunków godziny otwarcia bibliotek.

Tradycyjne biblioteki musiały w większym stopniu korzystać z idei i osiągnięć bibliotek cyfrowych. Biblioteka Narodowa wydała rekomendacje, wśród których wymieniła różne dodatkowe działania na rzecz użytkowników w czasie pandemii. Przede wszystkim wskazała, iż należy zachęcać do korzystania z zasobów cyfrowych – bezpłatnej biblioteki cyfrowej POLONA i innych bibliotek cyfrowych, baz danych oraz komercyjnych zasobów cyfrowych (*Obostrzenia...*). Uruchomiono w bibliotekach także nieodpłatną usługę „digitalizacja na życzenie” (*Digitalizacja...*).

W czasie pandemii wyraźnie daje się zauważyć intensywną aktywność informacyjną bibliotek. Rozwój funkcji informacyjnej od wielu lat możliwy jest dzięki wprowadzaniu coraz doskonalszych narzędzi przetwarzania informacji i wiedzy. W wyniku tych działań powstało wiele bibliotek cyfrowych, baz danych i serwisów informacyjnych. Ich znaczenie w czasie pandemii jest nie do przecenienia.

W okresie pandemii przeprowadzono badania pokazujące wzrost dostępu do zasobów cyfrowych. Na przykład we Włoszech w 2020 r. nastąpił wzrost liczby wypożyczeń z Biblioteki Cyfrowej Internet Culturale o 116%, Biblioteki Cyfrowej MLOL o 111%, natomiast do Biblioteki Cyfrowej Casalini Torrossa o 280% w porównaniu z rokiem ubiegłym (Ciesielska-Kruczek, 2020; Tamaro, 2020, s. 216). Zwrócono uwagę na problemy, jakie uwidoczniły się w sytuacji pandemii, czyli niepewność zatrudnienia, brak funduszy, niewystarczającą liczbę osób profesjonalnie wyszkolonych do obsługi zdalnej, brak przepisów i polityki oraz wizji działalności. Wiele bibliotek dotyczyło problem braku kompetencji cyfrowych personelu oraz brak infrastruktury i urządzeń umożliwiających dostęp do zasobów. W wielu przypadkach nie można było zdigitalizować zbiorów (np. podręczników) ze względu na przepisy z zakresu prawa autorskiego.

Ciekawym przykładem nowej formy działania na czas kryzysu jest skierowanie pracowników bibliotek w Irlandii do pracy w Health Service Executive (HSE) (Hornung, 2020). Bibliotekarze byli potrzebni do pomocy pracownikom służby zdrowia w celu zarządzania ogromnymi ilościami zebranych danych. W bibliotekach we Włoszech zaobserwowano, że potrzebne jest stworzenie nowych innowacyjnych usług dla użytkowników.

INFORMACJA I DEZINFORMACJA ORAZ INFODEMIA W CZASIE PANDEMII COVID-19

Istotną sferą funkcjonowania bibliotek jest działalność informacyjna. Biblioteki dbają o realizację idei dostępu do wszelkich zasobów niezależnie od miejsca ich powstania czy sposobu utrwalenia. Idea gromadzenia ludzkiej wiedzy, jej zabezpieczenia i porządkowania od zawsze towarzyszyła projektowaniu i tworzeniu bibliotek. Niemniej jednak dopiero rozwój bibliografii i informacji naukowej pozwolił na tworzenie spisów bibliograficznych a następnie baz danych, w których zapisuje się informacje na temat publikacji i dokumentów. W czasie pandemii odnotowano duże zmiany w obrębie nauki, w tym także informacji naukowej, które spowodowały m.in. konieczność udoskonalenia różnych wymiarów i form organizacji informacji w nauce. Przede wszystkim:

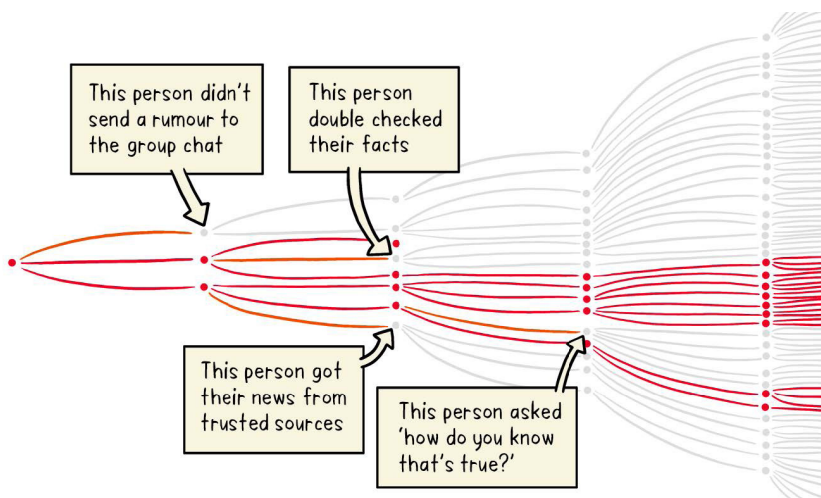
- świat nauki w szybkim tempie musiał dostosować się do trybu pracy zdalnej, spowodowanej przez ograniczenie i brak dostępu do warsztatu pracy naukowców w postaci czytelni i pracowni naukowych, często zlokalizowanych w bibliotekach i ośrodkach informacji,
- naukowcy i studenci pozbawieni zostali dostępu do aparatury badawczej na uczelniach i w instytutach badawczych,
- ludzie nauki przestali się przemieszczać z powodu obowiązującego ich zakazu mobilności,
- zajęcia dydaktyczne na uczelniach prowadzone były w formie zdalnej,
- odwołano seminaria i konferencje bądź, jeśli było to możliwe, prowadzono je w formie zdalnej,
- ograniczono przemieszczanie się ludzi, w tym naukowców i studentów,
- odnotowano brak personelu w dotychczasowych biurach i miejscach pracy, także w bibliotekach,
- tematy badawcze w dużym stopniu odnosiły się do problemu pandemii.

Niestety wśród całego ogromu informacji i danych dominować zaczęły codzienne dane na temat liczby zachorowań, ozdrowień i zgonów oraz pojawiło się wiele fałszywych informacji, określanых angielskim terminem „infodemic” (w niniejszej publikacji przyjęto dosłowne tłumaczenie jako „infodemia”). Na podstawie badań w zakresie informacji i dezinformacji na temat COVID-19 przeprowadzonych drogą wywiadu w formie kwestionariusza dowiedziono, że najwięcej informacji na temat nowego wirusa pozyskiwało z mediów społecznościowych, odpowiedziało tak 63,3% ankietowanych (Gupta, Gasparyan, Misra, Agarwal, Zimba, Yessirkepov, 2020). Kolejne źródło informacji według ankietowanych to biblioteki cyfrowe i repozytoria – 51,6%, następnie repozytoria wydawców – 46,9%, telewizja – 41,4%. Z kolei dezinformacje w największym stopniu dotyczyły takich źródeł jak: media społecznościowe – 67,2%, następnie telewizja – 45,3%. Na biblioteki cyfrowe wskazało jedynie 9,4% ankietowanych. Odpowiedzialność za dezinformację w czasopiśmie naukowych w czasie pandemii w największej mierze przypisano samym autorom – 64,8%. Następnie odpowiedzialność, według ankietowanych, ponosili recenzenci, redaktorzy – 48,4% i błędne interpretacje przez czytelników – 47,7%.

W kontekście pandemii pojawiło się zjawisko, które nazwano infodemią (ang. *infodemic*). Polegało to na tym, iż na temat pandemii bardzo szybko powstało dużo informacji, głównie w Internecie, które przekazano społeczeństwu, ale ogromna ich ilość nie była z punktu widzenia nauki poprawna (Naeem, Bhatti, 2020). Biblioteki mogą pełnić szczególną rolę w walce z fałszywymi wiadomościami na temat COVID-19. Nie jest to zadanie łatwe przede wszystkim ze względu na fakt, że społeczeństwo za swoje główne źródło informacji uznaje media społecznościowe, takie jak: Facebook, Twitter, WhatsApp, Instagram, TikTok i inne. Niemniej jednak misją bibliotek jest dbałość zarówno o dostęp do wszelkiej informacji, jak i jej odpowiednią jakość. Biblioteka jest instytucją zaufania społecznego. W czasie pandemii jej funkcja informacyjna powinna polegać na edukacji nie tylko w zakresie nowej wiedzy, ale również w zakresie kompetencji informacyjnych. Krytyczne spojrzenie na publikowane wiadomości jest podstawową umiejętnością komunikacyjną. Światowa Organizacja Zdrowia pokazała, w jaki sposób odróżnić i powstrzymać rozprzestrzenianie dezinformacji, na które narażeni jesteśmy każdego dnia (rys. 1).

Rysunek 1.

Spłaszczenie krzywej infodemicznej

Źródło: WHO, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters> (dostęp: 23.05.2021).

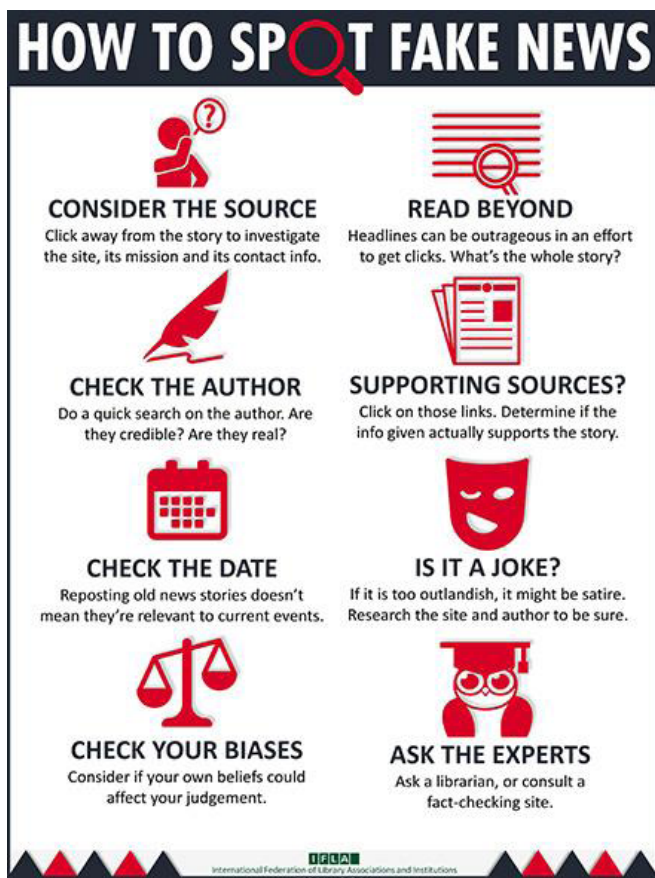
Również organizacja UNESCO podjęła działania, które miały na celu pomagać ludziom w bardziej krytycznym podejściu do przedstawianych w Internecie informacji. Agencja używa hashtagów ”#ThinkBeforeClicking, #ThinkBeforeShering i #ShereKnowledge” (UNESCO). Istnieją różne sposoby i źródła powstawania błędnych i fałszywych informacji. Jedno z wyliczeń obejmuje (Wardle, Derakhshan, 2017):

- celowe niewłaściwe wykorzystanie informacji dla błędnego ukazania problemu lub osoby (niewłaściwa treść),
- brak zamierzonego wyrządzenia szkody, ale możliwość oszukania (satyra lub parodia),
- poddawanie nowej treści, która jest w 100% fałszywa, co ma na celu oszukanie i wyrządzenie szkody (treść sztucznie wytworzona),
- podszywanie się pod prawdziwe źródło (treść zafałszowana),
- sytuację, w której prawdziwe informacje lub obrazy zostały przetworzone na fałszywe w celu oszukania (manipulacja informacjami),
- udostępnianie autentycznych treści z fałszywymi informacjami kontekstowymi (fałszywy kontekst),
- sytuację, w której nagłówki, elementy wizualne lub podpisy przypisane są do niewłaściwej zawartości (fałszywe połączenie).

Medyczne biblioteki naukowe opracowały zalecenia, które miały zapobiegać i przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się fałszywych wiadomości (Naeem, Bhatti, 2020). Wskazano, iż należy prowadzić szkolenia i edukację na temat rozpoznawania fałszywych wiadomości. Bibliotekarze przygotowali przewodniki, które mogą pomóc studentom, pracownikom, wykładowcom i ogółowi społeczeństwa w rozpoznawaniu fałszywych wiadomości (Information Literacy, 2017). Zdaniem IFLA (Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich, ang. The International Federation for the Library Associations and Institutions) biblioteki mają w tym zakresie szczególną misję do spełnienia. IFLA przygotowała osiem wskazówek służących odróżnieniu informacji fałszywych od prawdziwych (rys. 2). Wskazówki te obejmują: przeanalizowanie źródła, sprawdzenie autorstwa, sprawdzenie daty, rozważenie swoich własnych uprzedzeń, dogłębne przeczytanie, poszukanie podobnych źródeł, zapytanie „czy to jest żart?”, zwrócenie się do ekspertów (Naeem, Bhatti, 2020).

Rysunek 2.

Jak rozpoznać fałszywe wiadomości

Źródło: IFLA, *How To Spot Fake News*, <https://www.ifla.org/publications/node/11174> (dostęp: 23.05.2021).

Krytyczne spojrzenie na publikowane wiadomości jest podstawową umiejętnością komunikacyjną. Wiarygodność źródła informacji można określić także poprzez CRAAP (ang. *currency, relevance, authority, accuracy, purpose*), czyli aktualność, trafność, autorytet, dokładność i cel (Naeem, Bhatti, 2020). Metodę tę stworzono w Bibliotece Meriam w Kalifornii.

WNIOSKI

Od zarania dziejów biblioteki pełnią istotne funkcje kulturowe i tym samym przyczyniają się do rozwoju społeczeństwa. Ich znaczenie w historii ludzkości podlegało licznym przemianom, także obecnie w czasie pandemii koronawirusa SARS-CoV-19 ich działalność uległa nagej zmianie. Obok już rozwiniętych funkcji informacyjnych, w tym szeroko pojmowanej informacji naukowej, bibliotekom wyznaczono nowe zadania związane z kształtowaniem właściwych kompetencji informacyjnych użytkowników, a nawet całego ogółu społeczeństwa. Zamknięcie bibliotek i ograniczenie bezpośrednich kontaktów z użytkownikami spotęgowało potrzebę tworzenia i rozwijania oferty bibliotek cyfrowych. Ponadto zjawisko infodemii pokazało, jak ważne są umiejętności weryfikacji autentyczności danych i informacji oraz umiejętność kształtowania opinii na istotne tematy społeczne, gospodarcze i polityczne.

W czasie pandemii praca bibliotek musiała zostać skierowana na obsługę użytkownika wirtualnego, jakiego znały już biblioteki wcześniej, ale również na nowego odbiorcę, ze względu na ogromny i niespotykany dotychczas rozmiar nauki zdalnej i pracy zdalnej. Biblioteki w sposób naturalny mają wartość ponadczasową. Czas izolacji i zagrożenia zdrowia spowodował powrót do wartości w wielu sferach. Bibliotekarze i pracownicy informacji otrzymali nowe kompetencje w zakresie pracy zdalnej. Brak kontaktu bezpośredniego ze współpracownikami oraz z użytkownikami bibliotek wymusił tworzenie nowych kanałów komunikacji i informacji oraz lepszą interakcję z użytkownikami za pomocą urządzeń telekomunikacyjnych. Wszystkie przewidywania i obawy dotyczące obsługi użytkowników wirtualnych w bibliotekach zwerifikowała pandemia. Biblioteki jako instytucje zaufania publicznego otrzymały także nowe zadania w zakresie przeciwdziałania społecznym skutkom infodemii.

REFERENCES

- Biblioteki*, Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii – portal Gov.pl, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologia/bibliotekiw.gov.pl> (dostęp: 23.05.2021).
- Bin Naem, S., Bhatti, R. (2020). *The Covid-19 "infodemic": a new front for information professionals*. „Health Information and Libraries Journal”, No. 37(3), s. 233–239.
- Chachlikowska, A. (2016). *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu jako „trzecie miejsce”*. „Biblioteka”, nr 20(29), s. 153–182.
- Ciesielska-Kruczek, R. (2020). *Biblioteka 2020. Zderzenie wizji z rzeczywistością*. „Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Biblioteki w czasie koronawirusa”, nr 18, s. 15–22.
- Digitalizacja na życzenie – Aktualności – Biblioteka Narodowa*, <https://bn.org.pl/aktualnosci/3981-digitalizacja-na-zyczenie.html> (dostęp: 23.05.2021).
- Ewen, L. (2020). *How to sanitize collections in a pandemic*. „American Libraries”, No. 51(6), s. 10–11, <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/how-to-sanitize-collections-covid-19/> (dostęp: 23.05.2021).
- Gupta, L. i in. (2020). *Information and Misinformation on COVID-19: a Cross-Sectional Survey Study*. „Journal of Korean Medical Science”, No. 35(27): e256, <https://doi.org/10.3346/jkms.2020.35.e256> (dostęp: 23.05.2021).
- Hornung, E. (2020). *Coping with COVID-19 Challenges: Experiences of a Solo Librarian in Ireland*. „International Information & Library Review”, Vol. 52, No. 4, s. 327–328. DOI: 10.1080/10572317.2020.1834253.
- Agosto, D.E. (red.). (2018). *Information Literacy and Libraries in the Age of Fake News*. Libraries Unlimited, <https://publisher.abc-clio.com/> (dostęp: 23.05.2021).
- LePan, N. (2020). *Visualizing the History of Pandemics by Death Toll*, <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/> (dostęp: 23.05.2021).
- Lustro Biblioteki*, <http://lustrobiblioteki.pl/2021/01/punkt-szczepien-w-bibliotece-oraz-akcja-zaszczep-milosc-do-ksiazek/> (dostęp: 23.05.2021).
- Obostrzenia w bibliotekach*, Aktualności – Biblioteka Narodowa (bn.org.pl <https://bn.org.pl/aktualnosci/4228-obostrzenia-w-bibliotekach-bez-zmian.html-bez-zmian>) (dostęp: 23.05.2021).
- Opinia Biblioteki Narodowej dotycząca ograniczenia działalności bibliotek publicznych*, 16.03.2020 r., <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/3930-opinia-biblioteki-narodowej-dotyczaca-ograniczenia-dzialalnosci-bibliotek-publicznych.html> (dostęp: 7.05.2021).
- Oppenheim, C., Smithson, D. (1999). *What is the hybrid library?* „Journal of Information Science”, No. 25(2), s. 97–112.
- Piotrowicz, G. (2005). *Kreowanie serwisów informacyjnych w hybrydowej bibliotece uczelnianej*. W: M. Kocójowa (red.). *Profesjonalna informacja w Internecie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 219–229.

- Regulamin biblioteki szkolnej w Szkole Podstawowej w Głowaczowej*, educzarna.pl, <http://www.glowaczowasp.educzarna.pl/images/regulamin%20korzystania%20z%20biblioteki%20w%20czasie%20pandemii%20w%20zakresie%20przyjmowania%20ksiek.pdf> (dostęp: 23.05.2021).
- Rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek po zniesieniu zakazu prowadzenia działalności bibliotecznej*, 16.04.2020 r., <https://www.bn.org.pl/w-bibliotece/3961-rekomendacje-biblioteki-narodowej-dla-bibliotek-po-zniesieniu-zakazu-prowadzenia-dzialalnosci-bibliotecznej.html> (dostęp: 23.05.2021).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. z 2020 r. poz. 491, tekst jedn.)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. z 2020 r. poz. 433, tekst jedn.)
- Rusbridge, C., Royan, B. (2002). *Towards the Hybrid Library: Developements In UK higher Education*. w: T.V. Ershova, Y.E. Hohlov (red.). *Libraries in the Information Society*. Munchen: K.G. Saur Verlag, s. 123–133.
- Stein-Smith, K. (2017). *Librarians, Information Literacy, and Fake News*. „Strategic Library”, No. 37, s. 1–13.
- Tammaro, A.M. (2020). *COVID-19 and Libraries in Italy*, „International Information & Library Review”, Vol. 52, No. 3, s. 216.
- UNESCO, *During this coronavirus pandemic, "fake news" is putting lives at risk*, <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061592> (dostęp: 23.05.2021).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 1997 r. Nr 85, poz. 539).
- Wardle, C., Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. France: Council of Europe Report, s. 1–108.